

Merete Watt Boolsen: NOTAT om unge i uddannelse og i arbejde.
Udarbejdet for KIIN, 2010.

'Min drøm er at få en uddannelse – når jeg er færdig med den, tager jeg hjem'

ISBN 87-7393-624-3

'Min drøm er at få en uddannelse – når jeg er færdig med den, tager jeg hjem'

1. Indledning

KIIN problematiserede i efteråret 2009 *overgangen* mellem folkeskole og efterfølgende kompetencegivende uddannelse. For det første fordi målet med Uddannelsesplanen¹ er, at andelen af den erhvervsaktive befolkning med en kompetencegivende uddannelse, skal øges i perioden 2005 til 2020 fra 1/3 til 2/3. Og for det andet fordi det kun et mindretal i 2010 går videre fra folkeskole til gymnasium². Det betyder, at under halvdelen af de studerende vender tilbage til uddannelsessystemet inden for de første 2 år - og chancen for at de faktisk vender tilbage, bliver formentlig mindre jo længere tid, der går³.

'Overgange' er særlige. De repræsenterer noget af det mest problematiske i livet, fordi det grundlæggende handler om at gå fra det kendte til det ukendte; fra det trygge til det utrygge – og dermed fra det mindre farlige til det mere farlige. Men samtidig repræsenterer overgange også muligheden for at bevæge sig fra det mindre interessante og mindre udfordrende til det mere interessante, kreative og spændende. I en verden hvor uddannelse både er et *middel* og et *mål* til viden, velstand, magt, muligheder, forøget livskvalitet mv., repræsenterer overgangen mellem en grundlæggende (folkeskole)uddannelse til en kompetencegivende uddannelse et seriøst valg på mange planer.

I en samfundsmæssig optik er overgangen nærmest nødvendig. Et sundt samfund ved, at børn og unge er altafgørende for en udviklingsproces mod noget bedre. Der er således flere medspillere. På det individuelle niveau skal de unge træffe beslutninger om overgange, der giver dem flere muligheder. På det systemmæssige niveau skal der være institutioner og platforme, der giver muligheder for at kunne træffe hensigtsmæssige valg.

2. Formål

I forlængelse af problemstillingen om, at de unge, der forlader folkeskolen, *ikke* automatisk går videre i uddannelsessystemet, er undersøgelsens formål⁴ konkretiseret til at

- (1) Identificere faktorer, der forklarer forskelle mellem unge i uddannelse og unge uden for uddannelsessystemet (bort set fra netop uddannelse)
- (2) Forstå disse forskellige situationer
- (3) Pege på hvorledes barriererne mod uddannelse kan formindskes
- (4) Foreslå interventioner med henblik på at mindske barriererne, og
- (5) Planlægge en opfølgning og overvågning af interventioner.

3. Metode

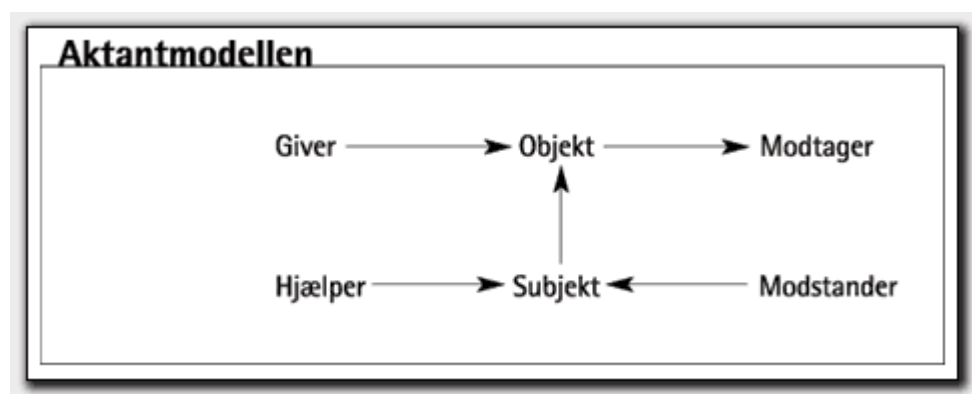
Vi besluttede at gennemføre en interviewundersøgelse af unge i uddannelse og unge i arbejde for at få undersøgelsens problemstilling og fem formål belyst. Interviewene gennemførtes i april-maj 2010. Der er tale om en række kvalitative interviews med unge i uddannelse og i arbejde.

En spørgeguide ses i BILAG 1.

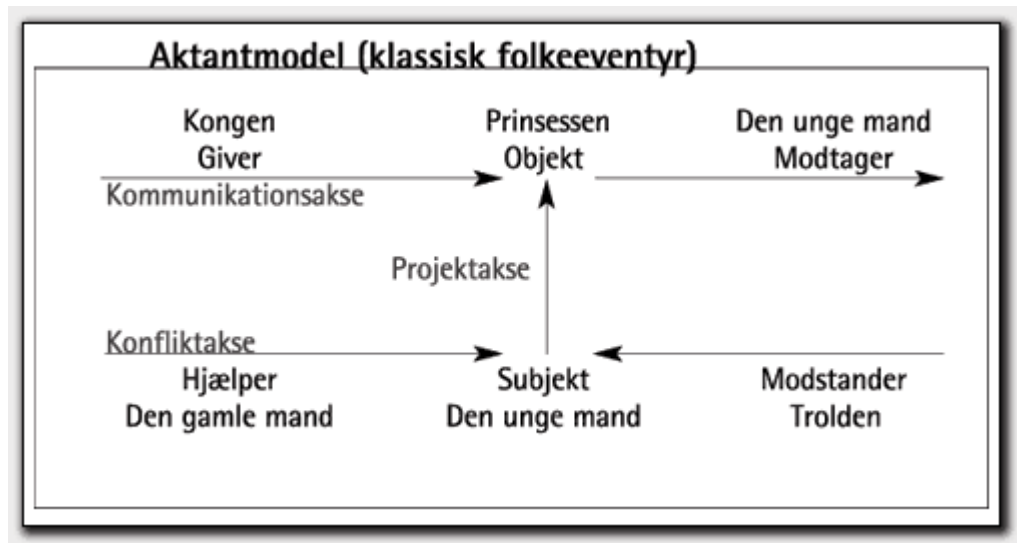
4. Teori

Det teoretiske udgangspunkt er konkretiseret i Greimas Aktantmodel⁵.

Modellen er en fortællemodel, der kommer fra litteraturforskningen, og den bygger på idéen om, at enhver fortælling indeholder forskellige aktanter eller positioner, som giver mening, når man skal danne sig et overblik over eller en forståelse af, hvad der sker i den pågældende situation. De ser ud som nedenfor⁶:

Udgangspunktet for opstillingen af modellen er undersøgelser af folkeeventyr. I eventyrene ser modellen således ud:

I det klassiske folkeeventyr (som skitseret i figuren) kan man se, at subjektet er en ung mand (ofte prinsen), som gerne vil have objektet (prinsessen). Det kan han få via en giver (kongen), der befinder sig på den øverste linje – kommunikationsaksen i modellen. Den nederste linje er en konfliktakse med hjælper (her en 'gammel mand') og modstander (her en 'troll'). Endelig er der en modtager, som her vil være 'folket'. Ofte er modtager og subjekt den samme person. I min anvendelse af aktantmodellen har jeg kaldt hjælpere for **feer** og modstandere for **hekse**.

Eftersom formålet med denne undersøgelse (se afsnit 2) blandt andet er at få indblik i, hvorledes de unge ser på deres 'hverdags-situation' (hvad enten de er i uddannelse eller i arbejde), giver det mening i dataindsamlingen af få indblik i, hvad de tænker; hvordan de fortolker deres situation og virkelighed – herunder at finde ud af, hvad der er spændende, interessant og udfordrende i deres liv; hvad der lykkes; hvad der ikke lykkes; hvilke strategier de unge selv anvender for at få det liv, de ønsker sig. Og endelig også hvorfor de mener, de kan få/har fået eller får hjælp på uddannelsesfronten – og omvendt på hvilke områder de mener, at de har/har haft/har fået modstand. Derfor faldt valget på aktantmodellen som analysemodel.

I forbindelse med interviewningen fortalte jeg de unge om modellen – og tegnede den. Det betød, at de unge tydeligt kunne se meningen med spørgerammen – det betød også, at interviewet blev suppleret med oplysninger, som de unge fandt relevante, og som jeg ikke umiddelbart ville have spurgt om – eksempelvis forholdet til naturen, de døde, skytsånder, spøgelse mv..

5. Analyse – hvad fortæller undersøgelsen?

Fortællingen om den unge i uddannelse og fortællingen om den unge i arbejde kan skrives som neden for⁷.

5.1 Den unge i uddannelse

Fortællingen er med aktantmodellen følgende:

AKTANTMODELLENS SUBJEKT-position:

Hvem indgår i undersøgelsen?

Der er i perioden 13. april til 6. maj 2010 interviewet 19 unge i uddannelsessystemet i Nuuk.

De unge er spurgt eller udvalgt af vejleder på uddannelsesstedet efter henvendelse fra forvaltningen.

Interviewningen foregik typisk i grupper à 2-3 personer. 2 interviews foregik som enkeltinterviews. Alle interviewene foregik uden tolk. Enkelte gange hjalp de unge hinanden med forståelsen af spørgsmålene og oversættelse af svarene.

Kønsfordelingen er næsten ens; der er 10 drenge og 9 piger. Fordelingen på uddannelsessteder viser, at drengene hovedsagelig kommer fra Jern- og Metalskolen, mens pigerne hovedsagelig kommer fra gymnasiet og Handelsskolen.

Informanterne er valgt således, at nogle af dem er startet på en uddannelse umiddelbart efter folkeskolen, mens andre er startet et år senere. Enkelte har forladt folkeskolen 13-14 år før deres start på en kompetencegivende uddannelse.

Aldersmæssigt varierer gruppen mellem 16-17 år og op til 31-32 år.

Geografisk repræsenterer de unge Nord, Syd, Øst og Vestgrønland; dvs. de er vokset op i byer og bygder af forskellig størrelse.

De yngste informanter bor hos forældre eller hos familie, hvis forældrene boede et andet sted end Nuuk.

Mange har kæreste/ægtefælle og børn.

De fleste har tidligere været på en arbejdsplads, inden de startede på den uddannelsesinstitution, som de interviewes på. Arbejdspladsen omtales som en 'pause' fra studierne.

Hvad kendskab til sproget dansk angår, har de fleste et godt kendskab.

Flere af de unge har været på uddannelse uden for Grønland – typisk i Danmark; fx efterskole, højskole, sportscollege.

Studieoplevelserne i Danmark er 'blandede'; nogle af de unge oplever nederlag, mens andre stortrives.

Et citat med spørgsmål og svar:

Spørgsmål: *"Hvad var det bedste ved skoleopholdet i Danmark?"*

Svar: *"Fodboldbanen!"*

Spørgsmål: *"Hvad var det værste?"*

Svar: *"Ikke noget"*

Erfaringerne fra **folkeskolen** betyder også en del for, hvordan et senere studie-liv klares.

Når jeg spurgte: *Hvad var med til, at du klarede dig så godt, som du gjorde?* svarede flere: *Min far sagde, at jeg skulle læse lektier!*

Hver institution har sine 'koder', og koden skal knækkes af den unge (og helst i interaktion med andre unge) for at det bliver meningsfuldt i sammenhængen.

De unge beskriver deres måder at håndtere livet på med store og små problemer ud fra en individualistisk præget filosofi. De skal selv klare sig.

- *"Jeg skal bare tage mig sammen. Det siger min mor også til mig."*
- *"Jeg har haft perioder, hvor jeg havde svært ved at komme op om morgenen"*
- *"Kæreste-problemer" – "Jeg har problemer med kærligheden"*
- *"Jeg begyndte at skære mig i armen"*

En ung piges frustrationer fører dog til følgende erkendelse:

- *"Hvis man vil ha' hjælp, skal man selv bede om det."*

Yderpunkterne i besvarelserne bevæger sig fra det individuelle 'du-er-helt-alene-om-dine-problemer' til 'uddannelse-omfatter-også-et system-hvor-du-kan-få-hjælp'.

Den opfattelse, som de unge gav udtryk for i interviewingen, ligger i den individuelle del af skalaen.

AKTANTMODELLENS OBJEKT-position

Hvad vil de unge?

"Jeg vil tjene penge" var det, der først blev fremhævet som årsagen til at tage en uddannelse.

Men når det er sagt, er det tydeligt, at de unge er på uddannelsesstedet af **lyst og interesse** – fx *"... jeg ved ikke noget bedre end at gå her på skolen"*

Årsagen til netop den valgte uddannelsestype har noget at gøre med forudgående kendskab til den – fx *"... min far sagde/min moster gjorde mig opmærksom på/min vejleder foreslog/min lærer fortalte mig, at ..."* eller at der var en **praktikplads**.

På gymnasiet anså de unge studentereksamen som et middel til at få mere uddannelse – som fx i følgende citatstumper:

- *"Jeg vil være lærer"*.
- *"Jeg vil være læge"*

- *"Jeg vil være advokat og skal derfor læse jura"*

AKTANTMODELLENS GIVER-position

Hvorfor denne uddannelse?

Forudgående kendskab til uddannelsen er for de fleste afgørende for deres valg. Men i nogle tilfælde fører **mangelen på praktikpladser** til, at de unge går ind i den uddannelse, der er en ledig praktikplads på.

Et par citater:

- *"Jeg ville helst være kok, men der kunne jeg ikke komme ind, så nu læser jeg på Handelsskolen".*

Eller omvendt:

- *"Jeg kunne kun få praktikplads som kok, og min mor siger, at jeg ikke kan lide mad. Men så blev der heldigvis en læreplads inden for edb-support – og det er lige mig"*

AKTANTMODELLENS MODTAGER-position

Hvem har fornøjelse af din uddannelse?

De fleste mente (naturligvis), at de selv fik fornøjelse af deres uddannelse.

Andre giver udtryk for følgende:

- *"Når Grønland giver mig mulighed for at få en uddannelse, skal Grønland have noget igen"-*

At 'give noget igen' handler om at komme hjem og lade Grønland nyde godt af erhvervede færdigheder. Men nogen bliver derude. Årsagerne til et 'brain drain' kan fornemmes i denne undersøgelse qua de 'hekse', som de unge identificerer i deres studie-, arbejds- og privatliv, og som de ikke vil udsætte deres egne børn for. Der blev talt om boligsituationen og manglen på boliger, de mindre gode muligheder for at få børnene i børneinstitutioner (som levede op til forældrenes krav) og det samme galt synet på folkeskolen. Holdningerne kan sammenfattes i, at de unge ønsker bedre forhold for deres børn end dem, de selv har haft. De stiller større krav, og hvis ikke de opfyldes, så kniber det med at give udtryk for, at de ønsker at komme hjem permanent.

Et yderpunkt i undersøgelsen ses i dette citat:

- *"Mange børn i Grønland har det rigtig hårdt i deres familier og i skolen. Jeg ønsker i mit arbejdsliv og i mit fritidsliv [som frivillig medarbejder i en institution for børn og unge] at hjælpe disse unge. Derfor planlægger jeg en karriere inden for pædagogik."*

AKTANTMODELLENS HEKSE-position**Hvad er det sværeste i forbindelse med at tage en uddannelse?**

Heksene er få. De unge er i stor udstrækning (yderst) tilfredse med at være i uddannelse.

Et par citater:

- ” ... jeg er så glad for min skole, at jeg ikke kan lide at få fri”.
- ”Alt er godt. Der er ikke noget ubehageligt her”.

Men hekse er der. De hyppigst nævnte, hvad angår den nuværende uddannelsessituation, kan sammenfattes i individuelle forhold:

- mangel på praktikplads,
- mangel på lærerkræfter,
- mangel på hjælp til hjemve og
- personlige problemer.

Så er der 'hekse' i forbindelse med system-forhold:

- boligforholdene (svært at få en bolig eller en egnet bolig),
- penge (svært at få pengene til at slå til (inklusive boliglån)) – gæld.

Et par citater illustrerer de unges situation:

- ” ... Det er svært at få en praktikplads.”
- ”Først kunne jeg ikke komme ind, men så var der alligevel en mulighed ...”
- ” ... lærerne er ofte til møder eller på kursus eller syge, og så får vi ingen undervisning, hvis der heller ikke er en vikar”.
- ” ... Jeg vil meget gerne lære dansk; alle vores værktøjs-beskrivelser er på dansk”

En enkelt studerende nøjes ikke med at konstatere nogle mangler; hun stiller kontante og konkrete krav til lærerne –

- ” ... de spilder vores tid, når de ikke er interesserede i deres arbejde; når de ikke kan motivere os; når de ikke forbereder sig; når opgaverne i faget er de samme hele tiden.”

En anden påpeger, at

- ” ... det er kedeligt, når det hele tiden handler om kontrol. Kontrol af om vi møder til tiden, om vi har bøgerne med, om vi har læst lektier. ... Og hun har slet ingen humoristisk sans.”

Og endelig fra den helt personlige front:

- ”Jeg har 1 barn, og har overvejet at falde fra uddannelsen, fordi moderen ikke vil lade mig se ham. Det kniber også, fordi de bor langt væk.”

- ” ... Pengene slår ikke til; jeg har gæld når den halve måned er gået. Jeg har gæld til banken, til barnet osv.”

Går de unge længere tilbage i tiden, er der (individuelle) **hekse i forbindelse med folkeskolen**. En folkeskole-heks er et dårligt minde, en kedelig erfaring eller et lille spøgelse, der forfølger den studerende ind i den næste uddannelse. De fleste kendte til dem; de var svære at skille sig af med; nogle voksede endog i omfang efterhånden som tiden gik – og når talen faldt på venner og bekendte, der *ikke* var i uddannelse eller som var faldet ud af en uddannelse, blev minder fra folkeskolen angivet som årsager til, at det var svært at begynde at læse/gå i skole igen. De hyppigst nævnte forhold er:

- skoletræthed
- mobning
- lærerkræfter med dårlig tid og dårligt grønlandsk sprog
- lang tid væk fra skolen gør det svært at komme ind i skolen/tilbage til uddannelsessystemet

AKTANTMODELLENS FE-position

Hvem hjælper til i forbindelse med din uddannelse?

Feer handler om alt det, man går og er glad for i hverdagen. Feer hjælper i krisesituationer; de er med til at holde humøret højt og bære over i kritiske øjeblikke. Feer har de unge mange af, og de kan findes i familien, blandt vennerne, hos kæresten, den særlige lærer, den fantastiske vejleder eller hos skytsånden.

Feer tager form af personer – eller noget personificerbart. Citatstumper omkring feer og fe-lignende forhold ses her:

- ”Jeg har mulighed for at tjene penge efter skoletid og i weekenderne.”
- ”Jeg er rigtig glad for kammerater og venner her.”
- ”Jeg bruger til tider kammeraterne på kollegiet til at tale hjemve med - ligesom vejlederen også anvendes”
- ”Jeg har været heldig at få ekstra arbejde i weekenderne, så jeg kan tjene flere penge til at betale af på gælden”
- ”Jeg bor hjemme.”
- ”Jeg kan lide værktøj og matematik ... siden jeg var lille”
- ”Jeg bor på kollegium.”
- ”Jeg har udsigt til at få arbejde i Østgrønland efter endt uddannelse.”
- ”Jeg holder af naturen. Mine fritidsinteresser er rensdyrjagt (men ikke lige nu, fordi båden er gået i stykker)”
- ”Jeg glæder mig til at fiske i fritiden med sønnen”
- ”Jeg har meget familie i Nuuk”
- ”Jeg får hjælp fra konen, der har arbejde med gamle”

Konkluderende kan om de **unge** informanter i **uddannelse** siges:

De unge kan alle karakteriseres som unge med overskud, unge med kræfter, unge med støtte fra uddannelsesinstitutionens side, unge der i overvejende grad også har støtte hjemmefra – selv om familien ikke altid ved, hvad det er, den unge har begivet sig ind i. De fleste har tidligere været på en arbejdsplads, inden de startede på den uddannelsesinstitution, som de interviewes på. Arbejdspladsen omtales som en 'pause' fra studierne.

Fælles for dem er, at de har brug for støtte til at lære 'deres' aktuelle uddannelsessystem med krav, forpligtelser og rettigheder at kende. Her finder de unge, at det kun er dem selv, der kan hente hjælp – og endvidere mener de, at det skal foregå/foregår på det personlige plan på uddannelsesinstitutionen - hos andre elever/studerende, hos lærerne og vejlederne.

De unges netværk omfatter familie-, uddannelses- og fritidssfæren.

De mange barrierer i forbindelse med **praktikpladser** forstærkes, når ressourcerne er knappe og uddannelsesønskerne store. Barrierer medfører på de unges personlige plan, at valg, som ikke er i overensstemmelse med lyster, evner og muligheder, finder sted. På det forvaltningsmæssige plan kan det betyde, at de unge bliver i uddannelsessystemet længere end oprindelig planlagt, fordi de fortsætter, indtil de har fået den uddannelse, som de kunne tænke sig. De unges karriereplanlægning bliver en afhængig variabel i stedet for en uafhængig.

Springene fra uddannelse til uddannelse giver også 'kunstige' (dvs. forhøjede) tal for tilvalg og fravalg ligesom man kan antage, at de kan have betydning for opgørelserne af frafald på uddannelserne⁸.

5.2 Den unge i arbejde

Fortællingen er med aktantmodellen følgende:

AKTANTMODELLENS SUBJEKT-position:

Hvem indgår i undersøgelsen?

Der er i perioden 13. april til 6. maj 2010 interviewet 9 unge i arbejde. 3 af dem er interviewet i ISS i Kangerlussuaq; 5 er fra ISS i Nuuk, og 1 arbejder i den pædagogiske sektor som ufaglært.

Kønsfordelingen er 4 drenge og 5 piger. Aldersmæssigt er de unge mellem 20 og 30 år. Informanterne er spurgt af arbejdspladserne om de vil deltage (efter henvendelse fra forvaltningen), og de unge har ikke mistet en arbejdsfortjeneste på grund af interviewningen.

Interviewene foregik enkeltvis (i 2 tilfælde med tolk) og i grupper (to gruppeinterviews med henholdsvis 2 og 3 personer).

Geografisk repræsenterer de unge Nord, Syd, Øst og Vestgrønland; dvs. de er vokset op i byer og bygder af forskellig størrelse.

Hvad kendskab til sproget dansk angår, har ca. halvdelen et godt kendskab; og resten skulle have hjælp til at forstå og besvare mine spørgsmål.

Nogle af de unge har været på uddannelse uden for Grønland – typisk i Danmark. Studieoplevelserne i Danmark er 'blandede'; nogle af de unge oplever nederlag, mens andre stortrives.

De fleste bor i egen bolig.

Mange har kæreste/ægtefælle og børn.

AKTANTMODELLENS OBJEKT-position

Hvad vil de unge?

Alle er glade for at være i arbejde og i arbejdet på den pågældende arbejdsplads.

Målet er at tjene penge. De informanter, der har været på flere arbejdspladser, skiftede arbejdsplads, når der var flere penge at tjene det nye sted.

Med målet 'at tjene penge', bliver **arbejdet et middel til at gå tilbage til uddannelsessystemet**. Arbejdet omtales som en 'pause', hvor de tjente penge, ventede på at komme i uddannelse o.l.

De fleste informanter (7 ud af 9) udtrykker ønske om en uddannelse, men forskellige forhold forhindrer dette i den aktuelle situation. En enkelt venter på at komme i uddannelser. Hun har søgt ind på 2 uddannelser og er blevet optaget på begge.

AKTANTMODELLENS GIVER-position

Hvorfor dette arbejde?

Det er nemt at få arbejde. De unge informanter har typisk anvendt 'mund-til-øre-metoden'; kammerater har opfordret dem til at søge, familien har anbefalet eller tilsvarende.

AKTANTMODELLENS MODTAGER-position

Hvem har fornøjelse af dit arbejde?

Informanterne er modtagere; **de bruger de penge, som de tjener, til at komme videre i uddannelsessystemet**.

Der spares sammen til bolig, afbetaling på gæld (fx boliglån), børnepenge, og andet.

Den logik, de unge giver udtryk for, siger, at uddannelse er vejen til arbejde med højere løn.

AKTANTMODELLENS HEKSE-position**Hvad er det sværeste i forbindelse med dit arbejde/din situation?**

De unges hekse identificeres altovervejende som individuelle problemer, der kræver individuelle løsninger.

Heksene omtales på følgende måde:

- *"Min kæreste kan ikke lide, at vi skal tage vores uddannelser i hver vores by – og hun vil helst til Asiat"*
- *"Det var svært for mig, da kærligheden ikke fungerede"*
- *"Jeg bliver tit meget usikker – fx til eksamen"*
- *"Jeg har svært ved at stå op om morgenen"*
- *"Jeg havde svært ved at vågne på kollegiet"*
- *"Jeg kan ikke tage mig sammen"*
- *"Mine forældre er flyttet til Nuuk [fra en lille bygd], fordi min far blev arbejdsløs. Nu bor han og min mor på mit værelse. Jeg prøver at tjene nok penge til at vi kan få en lejlighed. Jeg vil gerne læse til kontorassistent, men det er svært at tjene nok penge her til det kan lade sig gøre."*
- *"Min vejleder sagde til mig, at det var i orden at rejse hjem til konfirmationen, og da jeg så kom igen, så sagde han, at jeg var smidt ud af uddannelsen. Og så gik jeg."*

I forhold til at komme i uddannelse er praktikplads, bolig og økonomi de største barrierer. Og de unge tænker 'bolig-før-uddannelse'.

Og så det danske sprog, som man skal være fortrolig med på et vist niveau før uddannelsesstart.

AKTANTMODELLENS FE-position**Hvem hjælper til i forbindelse med dit arbejde/din situation?**

Feer handler om, at noget er nemt i den pågældende situation.

Hos et par enkelte unge var ingen feer i syne – eller også var de meget langt væk.

På spørgsmålet: Hvad eller hvem kan hjælpe dig? var svaret: *"Hvis jeg vinder i Lotto ..."*

For de unge i arbejde omtales feerne blandt andet på følgende måde:

- *"Det, der er godt for mig, er mit arbejde – både lønnen og den måde, jeg er ansat på. Så er der min familie og alle mine venner i Nuuk, og til sidst mine hobbyer: løb og fodbold"*
- *"Min familie gør det godt for mig. De er mine 'feer'"*
- *"Når jeg mangler penge – eller ikke er i arbejde – hjælper min familie mig"*
- *"Min yndlingsperson i skolen var en grønlandsk vejleder"*
- *"Min kæreste hjælper mig"*

- *"Nu, hvor vi har fået en ordentlig bolig, har min kæreste accepteret, at jeg går tilbage til en uddannelse".*

Konkluderende kan om de **unge** informanter **i arbejde** siges:

De unge i denne gruppe er ca. 5 år ældre end gruppen af unge i uddannelse. Det betyder noget for deres erfaringer og holdninger. De unge er glade for deres arbejde og glade for at tjene penge. Arbejdet opfattes som en 'pause' i deres liv, hvor de tjente penge bliver et middel til at komme tilbage til uddannelsessystemet. Det er nemt at få arbejde – og de kender til andre arbejdspladser end deres nuværende. Når de skifter arbejde, er det typisk fordi, de kan tjene flere penge det næste sted. Der kan også være indbyggede muligheder i arbejdspladsen (fx *"Jeg kan få kørekort her"*).

De unge støder ind i de samme barrierer (mangel på praktikpladser, mangel på bolig eller for dyre boliger, således at der hurtigt også kommer økonomiske problemer). Holdningen er 'bolig-før-uddannelse'.

En vigtig – men ikke særlig drøftet barriere (under interviewningen) – er dansk sprog. Her mangler de unge færdigheder for at kunne komme i uddannelse. Befinder de sig på arbejdspladser, hvor hverdags sproget er grønlandsk, får de ikke trænet/vedligeholdt dansk i tilstrækkeligt omfang.

"Undervisning i dansk i arbejdstiden – og løn for timerne" var en chefs konstruktive forslag til, at de unge kunne komme i uddannelse igen.

De unges netværk er arbejds-, familie- og fritidsorienterede.

5.3 Hvad fortæller analysen om de enkelte formål med undersøgelsen?

Undersøgelsens 1. formål lyder:

Formålet er at identificere faktorer, der forklarer forskelle mellem de unge i uddannelse og unge uden for uddannelsessystemet.

Analysen af de to grupper viser nogle ligheder og nogle forskelle.

De unge ligner hinanden, hvad angår deres *ønsker om at få uddannelse*. I begge grupper udtrykkes ønske om at komme til at tjene penge – og uddannelse ses som et middel hertil. Uddannelse som et mål i sig selv udtrykkes også. De yngste er gået direkte fra folkeskolen til kompetencegivende uddannelse. De andre har været igennem tidligere uddannelsesforløb og er i gang med at planlægge endnu flere. En karriere inden for uddannelsessektoren kan skimtes hos flere.

De unge ligner hinanden, hvad angår aktantmodellens andre positioner. Samfundets uddannelsessystem kan overordnet betragtes som 'giver', det vil sige som det system, der giver de unge mulighed for at blive uddannet. Men i de unges optik kommer muligheden for at få uddannelse ofte til at handle om muligheden for at få en praktikplads – og her sker en forvandling af det overordnede kollektive system til et system bestående af enkeltpersoner, som de unge læner sig op ad. Det sker, når de unge får at vide, at de selv skal skaffe sig en praktikplads – og dem er der mangel på. De, der har netværket, går derefter raden rundt hos venner og bekendte (og deres venner og bekendte) for at få en praktikplads. I bestræbelserne viser det sig, at det går nemmere for nogle end for andre; og en parallel erfaring får ressourcestærke forældre, der træder til for at hjælpe de unge i uddannelse.

De unge ligner hinanden, hvad angår viden og erfaring på området. Derfor holder de 'pause' mellem folkeskolen og det kompetencegivende uddannelsessystem. I pauserne tjener de penge til de senere økonomiske behov i forbindelse med bolig, børn, fritidsinteresser og så videre.

De unge ligner hinanden, hvad angår hekse og feer. Heksene beskrives i individuelle forhold så som hjemve, personlige problemer, kæreste problemer, økonomiske problemer, boligproblemer mv. Feerne personificeres i familien, kæresten, en fantastisk lærer eller vejleder.

De unge ligner hinanden, hvad angår deres drømme og fremtidsvisioner. Interviewningen suppleredes med nogle 'drømmespørgsmål og fremtidsspørgsmål', der traditionelt lægger op til mange forskellige svar. I denne undersøgelse, hvor de unge ligner hinanden, er ønskerne også de samme, fantasiene og fremtidsdrømmene er også de samme. De unge informanter var sjældent i tvivl om, hvad de kunne tænke sig i mange af livets områder.

Drømmespørgsmål er gode spørgsmål at stille, når svarpersonerne (som her) gav udtryk for følelser, fantasier og forventninger. Enkelte gange blev interviewene meget lange, rigtig interessante og i høj grad illustrative for den varierede kontekst, som de unge befinder sig i.

Her er nogle citat-klip, der er i udvalgt med henblik på at illustrere 'bredden' i besvarelsene. De er også udvalgt, fordi de indeholder overvejelser i forlængelse af de uddannelses- og kulturkonflikter, som de unge befinder sig i.

- *"Når jeg er færdig, tager jeg hjem igen."*
- *"Min kone er nordpå nu, og når jeg er færdig med min uddannelse, så mødes vi i xx-by og skal arbejde der"*
- *"Jeg drømmer om at flytte til nordpå sammen med kæresten. Hun vil gerne være turistguide"*
- *"Måske vil jeg gå videre med uddannelse til (noget større). Jeg har ikke set min lille søn. Så måske vil jeg tage en pause i min uddannelse, så jeg kan være sammen med ham."*
- *Om at opmuntre sin søn til at blive uddannet: " ... Han skal ikke blive fisker eller fanger; han skal uddannes først. Fiskere og fangere har ikke så meget at leve af. ..."*
- *"Hvis jeg var undervisningsminister, ville jeg først og fremmest ændre folkeskolen. Jeg har nogle dårlige erfaringer herfra."*
- *"Jeg vil gerne læse videre og få egen virksomhed. Min lillebror læser til xx-teknikker i Danmark. Han dyrker også sport. Min storesøster har været på videreuddannelse i København. Derefter videreuddannelse i et andet europæisk land."*
- *"Jeg vil læse til lærer/læge/advokat/bygningsingeniør/designer/ og så videre i Danmark. Derefter tilbage til Grønland. Min fremtid ligger her."*
- *"Jeg vil arbejde i Selvstyret eller i Folketinget."*

Forskellene handler om, at nogle har nemmere ved at få en praktikplads end andre, og at nogle (derfor) holder mindre pause end andre.

Forskellene handler om, at nogle har færre hekse end andre, og derfor nemmere ved at klare sig i dagligdagen.

Forskellene handler om, at nogle har flere feer end andre, og derfor mere overskud i dagligdagen.

Forskellene kan forklares i bagvedliggende **sociologiske forskelle** som fødested, opvækststed, forældrebaggrund, folkeskoleuddannelse (specielt faget dansk). Præmissen er, at alle kan uddannes. – Ingen af informanterne udtrykker tvivl herom. Perspektivet kan være kortere eller længere afhængig af omstændighederne.

Undersøgelsens 2. formål lyder:

Formålet er at forstå disse forskellige situationer.

Det er vigtigt at sætte undersøgelsens resultater om de unges muligheder og erfaringer ind i en sammenhæng.

De sociologiske forskelle betyder, at de unge, der kommer fra små bygder frem for større byer med flere skole- og uddannelses tilbud har mere besvær med at få den uddannelse, som de kan tænke sig – og dermed på sigt komme til at tjene de penge, som de kan tænke sig.

De sociologiske forskelle kommer også til udtryk på andre måder - fx i studierelevante netværk.

Meget forenklet kan man sige, at nogle af de unge er vokset op på det forkerte sted og gået i skole på det forkerte sted i forhold til deres uddannelsesønsker.

Undersøgelsen viser endvidere, at de strategier, som de unge anvender til at imødegå problemer på, er uhensigtsmæssige, primært fordi de betragter deres problemer som individuelle – og sekundært søger at løse dem på det individuelle niveau – præcis som om det drejer sig om helt personlige eller private problemer.

Den optik, der er anvendt i denne undersøgelse, betragter uddannelse som en meget sammensat og meget kompleks 'vare' med mange dimensioner, mange niveauer og mange interessenter. Uddannelse er i udgangspunktet derfor ikke et individuelt problem. Det er et samfundsmæssigt problem, og det skal løses på samfundsniveau. Det vil sige med metoder og midler på system-niveau.

'Overgange' belyses mest hensigtsmæssigt med en proces analyse (fordi overgange består af processer), hvor de enkelte personer kan følges over tid gennem systemet. En sådan undersøgelse er under forberedelse.

Undersøgelsens 3. og 4. formål lyder:

Formålet er at pege på dels hvorledes barriererne mod uddannelse kan formindskes, og dels at foreslå interventioner med henblik på at mindske barriererne.

De første to formål med denne undersøgelse er belyst – men ikke det tredje og fjerde. Forventningen var, at der ville vise sig forskelle mellem de to grupper; det er ikke tilfældet.

Undersøgelsens resultater overrasker ved at vise, at der *ikke* kan sættes ind med lokale initiativer for at fastholde unge i en uddannelsesproces. Forskellene mellem de unge i denne undersøgelse kan sammenfattes i sociologiske forskelle mellem dem. At pege på **hvorledes barriererne mod uddannelse kan formindskes, og at foreslå interventioner med henblik på at mindske barriererne**, fordrer en politisk diskussion og stillingtagen til præmisserne for uddannelse i begrebets bredeste betydning.

Jeg drister mig alligevel til – med det opdrag, jeg har haft - at foreslå en strategi på den korte bane. Den går ud på at sørge for, at de kvalificerede unge kommer ind i uddannelsessystemet frem for at ekskludere dem.

For at **fastholde** de nuværende unge i uddannelsessystemet og **forebygge frafald**, kan jeg med udgangspunkt i denne undersøgelse **foreslå** følgende:

På *folkeskole niveau* peges på, at

- de unge skal **opmuntres** og **vejledes** til at fortsætte så hurtigt, som det kan lade sig gøre efter folkeskolen med en kompetencegivende uddannelse;
- det kan fx ske ved, at **adgangskriterier** til de kompetencegivende uddannelser **løbende vurderes og justeres**. I dag handler adgangskrav om karakterer, men andet kan overvejes. En vejleder fortæller eksempelvis, at kriterier som (1) udadventt personlighed, (2) viljestyrke og (3) målbevidsthed bør veje tungere end karakterer, fordi netop disse kompetencer er afgørende for at kunne gennemføre hensigtsmæssige 'overgange';
- **kravene** til de unge undervejs (fremmøde, lektielæsning osv.) skal **tydeliggøres**;
- **en mindskelse af frafaldet** kan ske gennem at tilbyde de unge **mere undervisning og mere vejledning**. Det vil også betyde, at det kvalitative niveau i undervisningen øges.
- der eksperimenteres med nye/alternative undervisningsformer,
- der fokuseres på et område, der kan kaldes 'uddannelse i transformation/forandring'. Det handler om fremtiden inden for uddannelse. En fremtid, der blandt andet vil handle om de **nye kommunikations teknologier**, der vil producere tabere, hvis vi ikke følger med (Giddens refererer til det som 'the computer underclass'⁹),

På *de kompetencegivende uddannelsesinstitutioner* peges på, at de samme principper anvendes; det handler om at få de unge ind i uddannelsessystemet frem for at ekskludere dem.

På det *samfundsmæssige niveau* kan diskuteres mange andre forhold i sammenhængen - fx

- udviklingen af uddannelsesinstitutionerne,

- uddannelsesreformernes betydning for uligheden mellem de forskellige befolkningsgrupper,
- betydningen af uddannelse i forbindelse med socialisering,
- uddannelse pr. efterspørgsel, der har erhvervslivets behov i centrum; og herfra stilles andre (konstant nye) krav til uddannelsesinstitutionerne og til de kompetencer, som de studerende erhverver,
- forholdet mellem uddannelse og kapitalisme

6. _____ Hvad kan gøres fra politisk og forvaltningsmæssig side for at fastholde de unge i uddannelsessystemet og på den baggrund medvirke til, at Uddannelsesplanens målsætning lykkes?

Overskriften antyder undersøgelsens 5. formål, der lyder:

Formålet er at planlægge en opfølgning og overvågning af interventioner.

I betragtning af den kompleksitet, der præger uddannelsesområdet, er min mere overordnede anbefaling i forlængelse af denne undersøgelse samt Rapport 3 om Uddannelsesplanen, at der aftales

- en **varig og sammenhængende programudvikling,**
- hvor nye/ændrede betingelser, ny teknologi, nye politikker, ændringer i økonomien mv. **vurderes løbende i takt med, at forandringerne implementeres.**
- Der skal være (mindre) løbende undersøgelser af, hvordan forandringerne påvirker målgrupperne, og hvad der sker med Uddannelsesplanens formål.

Der er *ikke* tale om en bestemt, standardiseret model. Men der er tale om, at der skal identificeres effektive principper, der tillader stadige oplysninger om, hvad der sker; en form for reflektiv praksis.

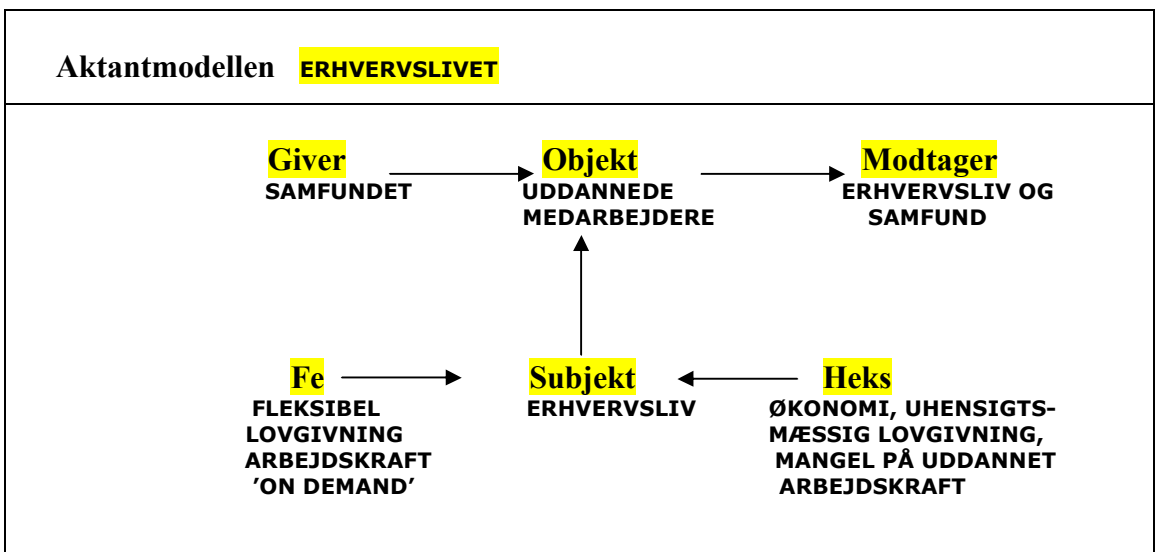
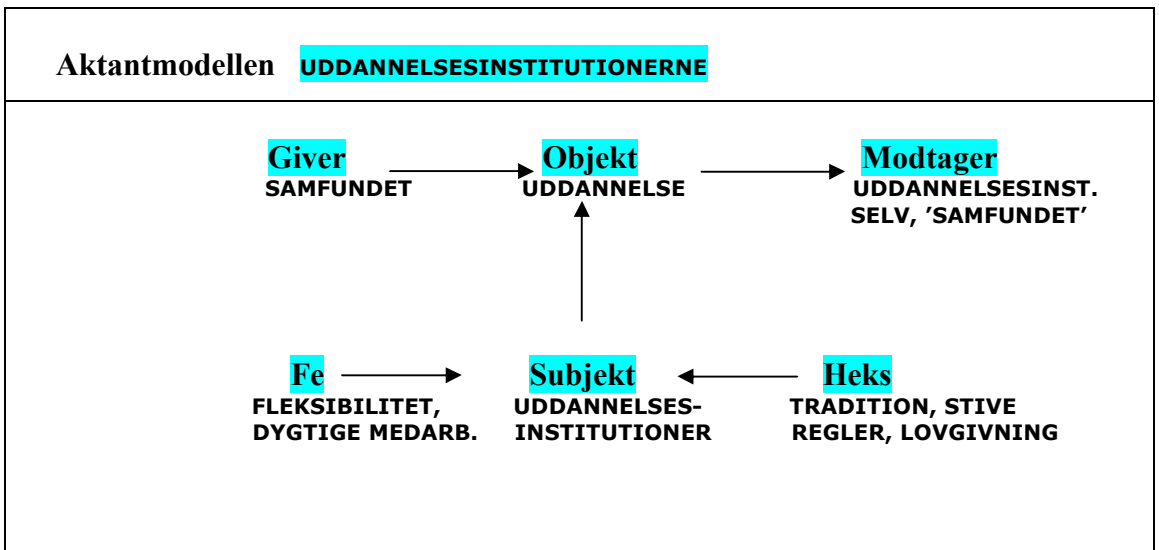
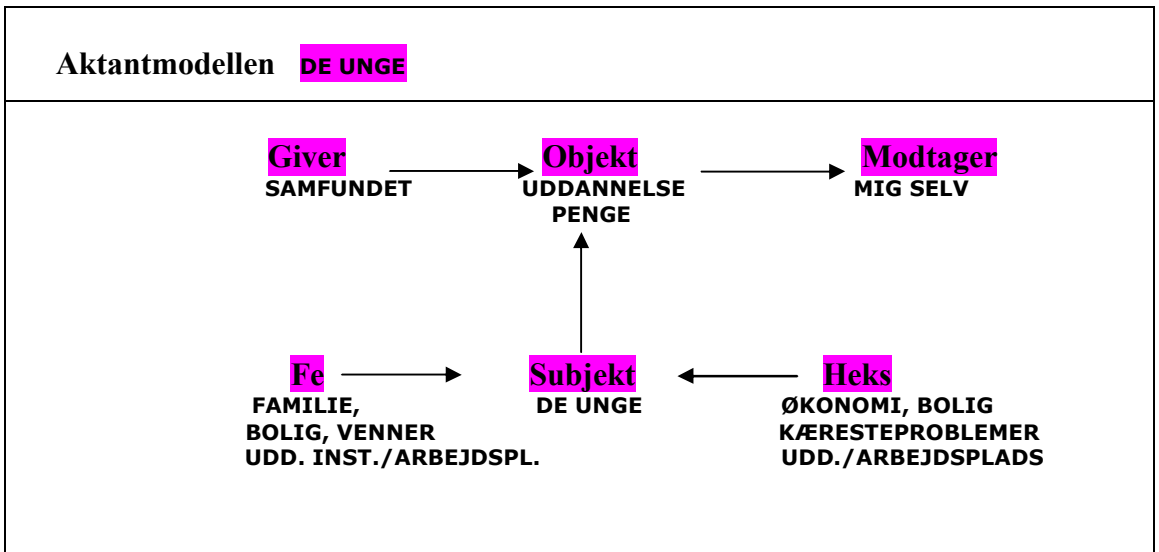
Efterskrift:

Reaktionerne på ovennævnte undersøgelse har givet anledning til at tydeliggøre principper og forslag.

Principperne for udviklingsevaluering når produktet er uddannelse kan ses i BILAG 3.

Indledningsvist nævntes, at målet med Uddannelsesplanen er, at *'andelen af den erhvervsaktive befolkning med en kompetencegivende uddannelse, skal øges i perioden 2005 til 2020 fra 1/3 til 2/3'*. Det giver følgende aktører: de studerende, uddannelsesinstitutionerne, erhvervslivet og forvaltningen.

Hvordan ser aktørernes ønsker, betingelser, feer og hekse ud? Hvordan kommunikeres og hvor ligger konflikterne? Med aktantmodellen kan skitseres et hurtigt billede af de forskellige aktører i feltet – set fra denne (og andre Uddannelsesplan-) undersøgelses perspektiv.

Den sidste aktør – forvaltningen – kan anbefales (for at nå Uddannelsesplanens målsætning) at arbejde med organisationsændringer (det vil sige **systemforandringer**) og **netværk og lederskab** - se BILAG 3. Flexibilitet, der optræder som feer hos erhvervslivet og hos uddannelsesinstitutionerne, kan være et nøglebegreb i uddannelsessystemet. I Rapport 3¹⁰ om Uddannelsesplanen identificeres en variabel forandringshastighed i uddannelsessystemet og samfundets forskellige dele. Det er uundgåeligt – men reaktionerne, tilpasningsstrategierne mv. er afgørende for at kunne udvikle lokale kompetencer gennem lokal uddannelse. Og det er grundlæggende for effektivt at kunne udvikle og fastholde den menneskelige kapital i nærområdet/regionen.

Analysér i forlængelse af de hidtidige undersøgelser omkring Uddannelsesplanen, teorier og praksis omkring evalueringer, viden fra andre lande, der arbejder med tilsvarende emner og problemer, mv. fører til nedennævnte konkrete forslag (men mange andre vil kunne formuleres i forlængelse af den valgte politik¹¹):

- mangelen på **praktikpladser** kan afhjælpes ved blandt andet praktikskolepladser, hvor kompetencer frem for 'ophold' er afgørende. Det hollandske, australske og skotske skolesystem arbejder på denne måde.
- vejledning af de unge – **livsvejledning** – med vægt på sociale kompetencer, viljestyrke, målbevidsthed med videre kan styrkes og opprioriteres. Mange undersøgelser peger i retning af den individuelle vejledning (den individuelle læreplan) af den unge. Vygotskis model med 'nærmeste udviklingszone' kan inspirere.
- der er **forskel på drenge og piger** på alle områder - det vil sige også i uddannelsessektoren. Her peger forskellige undersøgelser på, at piger og drenge klarer modgang (fx frafald) forskelligt på den måde, at drenge betragter sig selv og betragtes af andre som tabere, mens piger betragtes som ofre. Disse problematikker skal takles forskelligt af vejledere, lærere og andre, der er i kontakt med de unge.
- **undervisningsproget** betyder mere end, der gives udtryk for blandt de unge. Det kan der være mange forklaringer på. Men når det er et problem for mange, bør det afhjælpes – fx med billedbiblioteker.
- individuelle handlings- og læreplaner medfører logisk **individuelle eksamener**; forstået på den måde, at eksamen bør aflægges når den studerende er klar (og vejret er medspiller) – frem for når skolen/uddannelsesinstitutionen er klar. Det vil også løse noget af erhvervslivets behov for at få uddannet arbejdskraft. (Igen uddannelsessystemet i Australien er et forbillede).
- **boligsituationen** er en stor heks. Den bør gives mindre magt end tilfældet er i dag. Et forslag er, at renovation af skolehjem, kollegier (samt slidte boliger) foretages af erhvervsskoleeleverne som led i deres uddannelse.
- **boligsituationsforslaget** kan kombineres med **økonomi**-heksen. Interviewningen af de unge peger på, at når hele familien flytter med den unge (der skal uddannes) til uddannelsesstedet (fordi der ikke mere er arbejde til mor og far i den bygd, de kommer fra), så bliver det den unges forpligtelse at skaffe penge, bolig og så videre til hele familien. Herved kan

den unge blive 'stavnsbundet' til arbejdspladsen. Man kunne foreslå, at den situation vendes om, således at 'stavnsbåndet' – hvis der skal være et – er til uddannelsesstedet.

- **SU samt andre penge** kan optræde som øremærkede beløb – fx til kollegium, til morgenmadsordning på uddannelsesstedet (fornuftig start på dagen samt social kontakt til medstuderende og evt. også lærere), til tøjvask og andet. Man kan også forestille sig et kreditsystem, der giver point i særlige sammenhænge frem for penge.
- bevidst og strategisk anvendelse og inddragelse af nye **informationsteknologi** i uddannelsessektoren (også under praktikperioderne) anbefales. Der findes elegante og anvendelige systemer, der kan inspirere, undervise, fastholde og udvikle unge under uddannelse og i efter- og videreuddannelsesaktiviteter. Denne sidste anbefaling foreslås på såvel individ- som systemniveau.

Merete Watt Boolsen
14. august 2010

BILAG 1: SPØRGEGUIDE

Positioner i aktantmodellen	Spørgsmål til de enkelte positioner Spørgsmål til unge i uddannelse:
1: SUBJEKT	køn, alder, fødested/opvækststed beherskelse af dansk hvornår er folkeskolen afsluttet? siden folkeskolen (fx efterskole, højskole, sportscollege o.l.) uddannelsessted/arbejdssted nuværende bolig familieforhold – forældre, bedsteforældre, søskende mv. egen familie – kæreste, børn
2: OBJEKT	Hvordan kan det være, at du er her på denne uddannelse? Hvad førte dig hertil? Hvad vil du med din uddannelse?
3: GIVER	Hvordan kan det være, at det blev netop denne uddannelse? Er der nogen eller noget, der har opfordret dig? Hvem, hvad?
4: MODTAGER	<i>Er ofte den samme som subjektet.</i> Men der blev stillet spørgsmål som: Hvad vil du bruge din uddannelse til? Hvem vil i øvrigt have fornøjelse af din uddannelse?
5: HEKSE	Hvad er det sværeste i forbindelse med at uddanne sig? Hvem/hvad forhindrer især uddannelsesprocessen? Hvad kunne du især tænke dig at lave om på, hvis du fik muligheden?
6: FEER	Hvad er det bedste i forbindelse med din uddannelse? Hvem eller hvad er med til at gøre din uddannelse mulig? Hvem/hvad hjælper dig undervejs?
FREMTIDS-SPØRGSMÅL	Hvordan tror du, at din situation ser ud om 5-10 år? Hvad tror du, at du vil være beskæftiget med om 5-10 år? Hvordan tror du din familiesituation vil være?
DRØMME-SPØRGSMÅL	Hvad drømmer du om? – arbejde/beskæftigelse/uddannelse, familie mv.?

Positioner i aktantmodellen	Spørgsmål til de enkelte positioner Spørgsmål til unge i arbejde :
1: SUBJEKT	køn, alder, fødested/opvækststed beherskelse af dansk hvornår er folkeskolen afsluttet? siden folkeskolen (fx efterskole, højskole, sportscollege o.l.) uddannelsessted/arbejdssted nuværende bolig familieforhold – forældre, bedsteforældre, søskende mv. egen familie – kæreste, børn
2: OBJEKT	Hvordan kan det være, at du er her på dette arbejde? Hvad førte dig hertil? Hvad vil du med dit arbejde?
3: GIVER	Hvordan kan det være, at det blev netop dette arbejde? Er der nogen eller noget, der har opfordret dig? Hvem, hvad?
4: MODTAGER	<i>Er ofte den samme som subjektet.</i> Men der blev stillet spørgsmål som: Hvad vil du bruge dine erfaringer fra denne arbejdsplads til? Hvem vil dit arbejde og erfaringerne herfra komme til gode?
5: HEKSE	Hvad er det sværeste i forbindelse med dit arbejde? Hvem/hvad forhindrer især at udføre arbejdet ordentligt? Hvad kunne du især tænke dig at lave om på, hvis du fik muligheden?
6: FEER	Hvad er det bedste i forbindelse med dit arbejde? Hvem eller hvad er med til at gøre dit arbejde muligt? Hvem/hvad hjælper dig undervejs?
FREMTIDS-SPØRGSMÅL	Hvordan tror du, at din situation ser ud om 5-10 år? Hvad tror du, at du vil være beskæftiget med om 5-10 år? Hvordan tror du din familiesituation vil være?
DRØMME-SPØRGSMÅL	Hvad drømmer du om? – arbejde/beskæftigelse/uddannelse, familie mv.?

BILAG 2: Analysemodel

Analyseprocessen ser således ud:

- (1) data foreligger som mundtlige interviews på bånd. I interviewundersøgelsen har jeg spurgt til de forskellige aktanter på måder som fremgår af BILAG 1.
- (2) Sammendrag af materialet. Der ledes efter de synspunkter, de holdninger og den adfærd, som kommer til udtryk i interviewene. Der er ikke i sammendraget ledt efter gennemsnit, fordi det ikke giver mening i en undersøgelse som denne (dvs. metodik). Eventuelle nye dimensioner/spørgsmål tydeliggøres. Her drømme- og fremtidsspørgsmålet: Hvad drømmer du om? Hvordan tror du, at dit liv ser ud om 10-15 år?
- (3) Ligheder og forskelle mellem de to grupper identificeres.
- (4) Historien om 'den unge i uddannelse' fortælles.
Historien om 'den unge i arbejde' fortælles.
- (5) Konklusion og perspektivering formuleres.

BILAG 3: Om udviklingsevaluering når produktet er uddannelse (2010)¹

VARIABEL	UDVIKLING AF PERSONER (fx ledere, lærere mfl.) inden for uddannelsessektoren: øget viden og øgede færdigheder samt anvendelsen af erhvervede færdigheder	ORGANISATIONS-ÆNDRINGER inden for uddannelsessektoren: Hver deltager har sit eget projekt om, hvordan organisationen kan udvikles.	NETVÆRK OG LEDERSKAB inden for uddannelsessektoren: Visioner om ny viden, ny energi og vitalitet gennem udvikling af netværk og netværksprojekter
PROBLEM TYPE	Enkle og Komplekse	Komplicerede og Komplekse	Komplekse
FORANDRINGS-TEORI	Til enkle problemer egner <u>Lineære logiske modeller</u> sig. Komplekse problemer fordrer teorier, der tager højde for det uventede	Til komplicerede problemer egner teorier om <u>Systemforandring</u> og <u>social forandring</u> sig: de organisatoriske systemer ændres gennem projekter. Til komplekse problemer anvendes teorier, der siger, at enhver organisation er unik.	Til komplekse problemer egner teorier om netværk (selv-organiserende) og netværk, der tilpasser sig.
VIDEN OM HVORDAN ØNSKEDE RESULTATER OPNÅS	<u>Stor viden</u> ; mange udviklede programmer (med professionelle undervisere) medfører forandringer i færdigheder og viden	<u>Moderat viden</u> : forandringer i organisationen afhænger af mange faktorer (hvoraf nogle ikke kan kontrolleres)	<u>Ringe viden</u> : Outcomes/resultater er uklare og uspecificerede. Stor ssh. for at tilfældige faktorer vil spille ind.
ENIGHED OM ØNSKEDE RESULTATER	<u>Stor enighed</u> om at uddannelse og uddannelse af andre bygger på professionel udvikling og muligheder herfor	<u>Variabel enighed</u> om behovet for organisationsændringer: nogle er åbne herfor, nogle er modstandere heraf og andre usikre	<u>Uenighed</u> om hvorvidt netværk kan anvendes
EVALUERINGS-SPØRGSMÅL	Opnås de ønskede resultater? Kan disse resultater være forårsaget af programmet/-planen/projektet? Bruges de nye færdigheder i det fortsatte arbejde?	Hvilke projekter dannedes i organisationen eller institutionen? Hvordan har organisationen eller institutionen forandret sig? Hvad er der sket med organisationen eller institutionen forhold til andre institutioner?	Hvilke uformelle grupper organiserer sig? Hvad sker der i grupperne? Hvad sker efterfølgende? Hvilke udviklinger sker over tid? Hvorledes foregår udviklingen?
EVALUERINGS-DESIGN	Før-efter design med opfølgning	Case undersøgelser af deltageres projekter	Udviklingsevaluering for at følge op på, hvad der opstår og udvikles over tid

¹ Inspireret af Michael Quinn Patton (2008), Utilization-Focused Evaluation, Sage, 4th edition

¹ om Landstingets vedtagelse af Uddannelsesplanen i 2005

² ifølge oplysninger fra forvaltningen i april 2010 går 12-15 pct. videre fra folkeskolen til gymnasiet med det samme; 27-30 pct. går videre det følgende år

³ i tidligere undersøgelser om Uddannelsesplanen har 'overgange' mellem folkeskole og kompetencegivende uddannelse (defineret som gymnasium, handelsskole og erhvervsfaglige grunduddannelser) været belyst. I overgange er risikoen for frafald stor, og det er derfor hensigtsmæssigt (ud fra en evaluerings- og udviklingsmæssig optik) at belyse disse; herunder undersøge, hvornår, hvordan og under hvilke omstændigheder, de opstår. Alt sammen med henblik på at kunne stille forslag om, hvordan de kan forebygges. Se KIIN'S hjemmeside samt www.wattboolsen.dk

⁴ aftalt i notat til KIIN dateret 15. marts 2010.

⁵ Majken Schultz: Kultur i organisationer – Funktion eller Symbol, 2000, Handelshøjskolens Forlag.

⁶ modellen er kopieret fra flg. side på nettet: <http://www.fmb.dk/scoop/aktantmodellen.htm>

⁷ Undersøgelsens analysemodel fremgår af BILAG 2.

⁸ det bemærkes, at frafaldsundersøgelse pågår (juli 2010)

⁹ Anthony Giddens: Sociology, 5th edition. Polity, 2006: 733

¹⁰ Merete Watt Boolsen: Rapport 3 om Uddannelsesplanen, 2010.

¹¹ de omtalte punkter kan ses i forlængelse af studieerfaringer fra Australien m.fl. De berørte områder og de formulerede forslag baserer sig på de data, der er indhentet i Grønland (og som ligner internationale erfaringer) i forlængelse af Lisbon (2010) Bologna (LLL), Copenhagen Declaration: trends in technology/labour market/globalisation samt Internationalisation/ mobility/ migration/ integration: common VET currency, mutual recognition, transparency. Med tak til studieleder Benny Wielandt (TEC) for faglige samtaler.